

Brnaški narodni običaji za vrijeme svetkovina iz usta Anđe Ivković

U godini kada se u Sinju održavala proslava 250-godišnjice Sinjske alke pojavio se među vodećim hrvatskim etnologima interes za jednu publikaciju koja bi cjelovito prikazala bogate folklorne tradicije Cetinske krajine. Tako je u listopadu 1965. iz tadašnjega Instituta za narodnu umjetnost pokrenuta inicijativa pa su se u sela Cetinske krajine uputili Josip Milićević, Jerko Bezić i Maja Bošković-Stulli kako bi prikupljali agrafijsko narodno blago. Djelomični rezultati njihova istraživanja objavljeni su skupa s radovima drugih znanstvenika u velebnoj knjizi »Studije i građa o Sinjskoj krajini« koja je 1967. izašla kao dvobroj serijske publikacije »Narodna umjetnost« (knjiga 5-6).

U arhivu Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu nalazi se zbirka neobjavljenih zapisa Josipa Milićevića o njegovu boravku u Cetinskoj krajini.¹ Milićević je, doduše, u spomenutom broju »Narodne umjetnosti« objavio na temelju te zbirke vrlo zanimljivi članak »Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini« (str. 433-515), ali je puno prikupljenog materijala izostavio. U njegovoj se neobjavljenoj zbirci nalaze i neki zapisi iz Brnaza.²

Na početku je opisujući Brnaze zapisao: »Ovo je selo smješteno 3 km južno od Sinja na raskrsnici puta prema Splitu i Imotskom. U novije vrijeme izgradnjom sve većeg broja zgrada povezuje se sa Sinjom i postaje njegovim predgrađem. Smješteno uz plodno Sinjsko polje ostvaruje osnovne

prihode od poljodjelstva. Međutim, dok polje nije bilo meliorizirano mještani pričaju da je vladala siromaština pa su se djeca radovala četvrtku i nedjelji, jer je tada bio 'púrov dan' - jela se púra - palenta, a inače se jeo krub od sirka.«³ Stoljećima je u obiteljima siromašne Cetinske krajine najvažnije bilo kako prehraniti čeljad u kući, pa je naša cetinska hrana bila, sasvim razumljivo, poprilično jednostavna. Ljeti se konzumiralo najviše mlijeko i jelo od povrća, a zimi kiseli kupus. Potrošnja mesa bila je relativno mala. Pa ipak, mnogi su se »vorešiti«, počevši od Alberta Fortisa naovamo, iznenadili u cetinskim kućama nikad nije manjkalo mesa prilikom svadba i drugih fešta.

Milićević je, kako stoji u zbirci, 20. listopada 1965. boravio u kući sredovječnih Brnaza Ana i Marka Ivkovića. Markova žena Anđa (rođena 1909.) kazivala je u pero brnaške običaje u vrijeme nekih kršćanskih blagdana. Učinila mi se zanimljivom ta njezina četiri desetljeća stara pripovijest iz brnaške svakodnevice, pa je bez prevelikih komentara donosim s manjim dijalektalnim intervencijama jer su mi se Milićevićeve standardizirane rečenice, koje je stavio u usta našoj Anđi, učinile previše »umjetni-ma«. Možda griješim i nemam pravo »kljaštriti« tekst, ali mi se čini da je Anđina priča na ikavici mnogo bliža nama koji se rađamo s ustima punim ikavskih »riči«.

O mističnoj noći na Badnju večer Anđa pripovijeda: »Domaćin unosi na Bad-

¹ Josip Milićević, *Folklor Sinjske krajine*, zapisi iz 1957, 1965. i 1966. godine, Institut za etnologiju i folkloristiku, rkp. 758/1966. - Zahvaljujem djelatnicima Instituta, ravnatelju dr. Ivanu Lozici, dr. Ljiljani Marks i gosp. Marku Lukinu što su mi dopustili objaviti dijelove Milićevićevih zapisa.

² IEF rkp. 758/1966, 40-41.

³ Isto, 40.

njak naveče 3 badnjaka. Na desni (koji je i najdeblji - op. I. B.) se badnjak uriže križ. Kad domaćin unosi badnjake moli se virovanje i škropi vodom. Domaćin unosi posli naramak slame i posipa po kući. U jednoj posudi je šenica u koju se zabode svića. Ona gori u vrime večere a gasi se vinom i kruhom».⁴ Ovaj se običaj očuvao u našim kućama i dobrim je dijelom nepromijenjen do današnjih dana, posebno običaj gašenja svijeća komadićem kruha umočenim u vino. Formula »rodi žito, rodi vino«, pri čemu se pazi na koju će se riječ ugasi svijeća, i danas je jedna od popularnijih za božićnih dana u Cetinskoj krajini jer pruža dovoljno elemenata za komičnu predstavu - obično podijeljenu na muški i ženski tabor - u kojoj su uloge podijeljene na one koji navijaju da se svijeća ugasi na riječ »žito« (pa će u polju roditi žito) i na one koji očekuju da se ugasi na riječ »vino« (pa će u vinogradu, ili bolje rečeno u bačvi, roditi grožđe). Dodali bismo tomu da se pepeo od badnjaka većinom skupljao s ognjišta. Narod je u Cetinskoj krajini vjerovao da je svet i da štiti od zla. Čuvao se u posebnoj posudi do proljeća kada su se njime posipale voćke i loza da ljeti ne dođu štetočine.⁵

Nakon običaja Badnje večeri Anda je prešla na Veliki petak: *»Na Veliki petak uzme se prut i ukrasi narezivanjem. Zove se baraban. Baraban se nosio u crkvu na blagoslov, pa kad se završi misa lupaju njime po klupama. Tada se polomi jedan dio a ostatak se ne baca već se nosi kući i čuva priko cile godine. Ako se razboli koja*

ovca razriže joj se uvo i barabanom lupa po njemu i tako pušta krv».⁶ »Na poziv svećenika 'Udri barabana!' njime udaraju po klupama« - tako je nekad prema zabilježenome u nekim našim crkvama bilo za vrijeme obreda Velikoga petka.⁷ Barabanu, koji je imenom u »srodstvu« s biblijskim Barabom, očito se u našem nekad autarkičnom kraju, gdje je liječila vjera u Boga i narodna medicina, pridavala magijsko-apotropejska moć pa je »pomagao« u liječenju blaga. Stočarstvo je u Cetinskoj krajini nekada bilo osnova seoskoga gospodarstva i uza nj su se vezali mnogi običaji i vjerovanja. Još se i danas u našem kraju krava koja nema mlijeka ili koja je bolesna škropi blagoslovljenom vodom bez obzira na veterinarsku intervenciju. Milićević je u Glavicama zabilježio, a vjerujem da je tako bilo i u svim našim mjestima, običaj da se za »sušnu« kravu i bolesnu stoku »triba platit lemuzina Gospi Sinjskoj i ona će to odma otklonit«.⁸

Slavljenje svetoga Jure nije toliko rašireno u Cetinskoj krajini kao u drugim krajevima Lijepe naše. Ipak, u Cetinskoj se krajini čuva lijepa legenda da je sveti Jure ubio aždaju-zmaja sjeverozapadno o Sinja u Krinju i da je rep đavolske nemani »pao« i »zagadio sve vode u Smradovu».⁹ Anda je kazala jednu zgodu koju bi trebalo prakticirati u vrijeme blagdana svetoga Jure: *»Uoči svetog Jure triba u krevet leći obrnuto nego inače: staviti glavu tamo di su obično noge. I moći će se uvik ujutro ranije ustajati».¹⁰ Zasigurno je ovo bio dobar recept za radoholičare, ali i za sve one*

⁴ Isto, 40.

⁵ J. MILIĆEVIĆ, Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini, *Narodna umjetnost* 5-6, Zagreb 1967, 496.

⁶ IEF rkp. 758/1966, 40.

⁷ Milićević 1967, 480.

⁸ IEF rkp. 758/1966, 20.

⁹ V. VUKOVIĆ, Sv. Jure (Krinj u Dalmaciji), *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 27/1, Zagreb 1930, 177-178.

¹⁰ IEF rkp. 758/1966, 40.

koje je u proljeće trebalo poticati da rade. U Dicmu je, a vjerujem i u ostalim cetinskim mjestima, na taj način muž provjeravao vjernost svoje žene, pa bi je - kažu - noću uoči sv. Jure preokrenuo dok je spavala u postelji tako da joj noge dođu tamo gdje joj je inače glava i ona bi navodno odmah u snu »ispričala sve što je učinila nevaljalo od mladosti do danas«. ¹¹

Paljenje vatre pod imenom »svitnjak« ili »krijes« rašireno je među svim slavenskim narodima u vrijeme ljetnoga solsticija, pa tako i među Hrvatima. U kršćanskom se kalendaru to pradavno vjerovanje u lustrativnu moć poklapa s blagdanom sv. Ivana Krstitelja. U cetinskom ga kraju zbog toga zovu »sveti Ivan Svitnjak«, ¹² a na dernek se išlo u Grab. U Brnazama su se, kaže Anđa, cure tada bavile »samo« ljubavnim gatanjem: »*Uoči svetog Ivana pali se svitnjak. Svaka djevojka zapali tri čička na svitnjaku i zamisli tri momka te na svakog namijeni po jedan cvit. Sva tri se cvita čička ostave do ujutro u vodi na prozoru. Koji ponovo procvita taj kazuje da će bit djevojkin suđeni momak. Na Ivandan djevojke uzmu cvit ivančice - zvan 'curica' - i gataju da li ih momci vole ili nisu. Toga dana, a i inače, djevojka uzme baju prnbaku i govori 'Prnbaka vištica, di je moja sričica?' i gleda di će odletit jer će odanle bit njen suđeni momak.*» ¹³

U vremenu od sv. Ivana do jeseni, izuzev najznačajnije za Cetinsku krajinu Velike Gospe (ili Gospe Sinjske), nema mnogo blagdana i običaja vezanih uz njih. Anđa ipak ne propušta spomenuti svetoga Iliju, slavenskoga mnogoštovanoga »gromovnika« - uz kojeg se ne vežu neki po-

sebni običaji - jer je u srpnju hodočastilo mnogo Cetinjana »*na veliki dernek pod Neorićem*«. Toga se dana u Cetinskoj krajini nije radilo - »nije se vrlo žito« - jer je »zapovidna« svetkovina. Derneci, kao gore spomenuti u Neoriću, bili su u našim selima nekada jedina prilika za sastajanje prijatelja i znanaca iz raznih sela. Na njima su momci »zamirali« cure kupujući i darujući im »grotulje«. Gatala je cura na Ivanje da se »namiri« na momka koji će joj kupiti što više grotulja da bi o tome danima i mjesecima drugi u selu mogli pričati. Anđa pripovijeda da se tada *pod Neorićem* orila rera: »*To se znade na svetog Iliju / Koja cura ima mušteriju*«. ¹⁴

Na koncu je u razgovor o brnaškim običajima u vrijeme svetkovina - koji je, pretpostavljamo, još dugo trajao ali, na žalost, nije zabilježen - uskočio šaljivom dosjetkom i Anđin suprug Marko, kazavši da u Brnazama »*ljudi na Svisvete obilaze jedni druge i probavaju vino*«. ¹⁵ U čitavoj se Cetinskoj krajini za Svi svete kušalo mlado vino i onda zatvarale bačve. ¹⁶ Kušanje mladog vina u ostalim krajevima Dalmacije i Hrvatske obavlja se općenito na dan sv. Martina (11. XI.) pa je spomenuti običaj koji su zabilježili etnolozi u Cetinskoj krajini pravi presedan. Taj se dan zbog obilnijeg gošćenja smatrao »prvim Božićem«.

Ovoj se Markovoj desetljećima staroj poruci pridružujem i ja da Brnažani na svetkovine »obilaze jedni druge i probavaju vino« jer se čuvanjem naših starinskih običaja najbolje voli rodno mjesto i cetinski kraj.

Ivan Botica

¹¹ Milićević 1967, 481.

¹² Isto, 484.

¹³ IEF rkp. 758/1966, 40-41.

¹⁴ Isto, 41.

¹⁵ Isto, 41.

¹⁶ Milićević, 490.

BRNAŠKA STRANA

LIST KLAPPE »PRIJATELJI« BRNAZE • GODIŠTE I. • BROJ 1.

BRNAŠKA STRANA

I. (2005.)

List izlazi jednom godišnje

Prednja korica - Ostatak raspela koji je najstariji poznati prikaz Krista iz starohrvatskog doba

Stražnja korica gore - Uručivanje zahvalnica na koncertu Klape »Prijatelji« - Brnaze

Stražnja korica dolje - KUD - Brnaze na Brnaškom derneku

Na mnogim fotografijama hvala gosp. Ivici Glavanu, Rinu Rančiću, Jerki Blajiću i drugima

Izdavač:

Klapa »Prijatelji« - Brnaze

Brnaze 442

21230 Sinj

Tel: 021/700-412

Glavni urednik:

Ante Čarić

Uredništvo:

Ivan Čarić

Rino Rančić

Igor Čarić

Ante-Saša Kovačević

Stipe Mandac

Lektura i korektura:

prof. Stipe Mandac

Grafički urednik:

Zvonko Bare

Naklada:

300 kom.